

CATALUNYA DINS EL MÓN MEDI EVAL

Les Homilies d'Organyà

9 de febrer de 2020

Itineraris: d'Organyà a l'ermita de Santa Fe i circuit pels dòlmens de Cabó

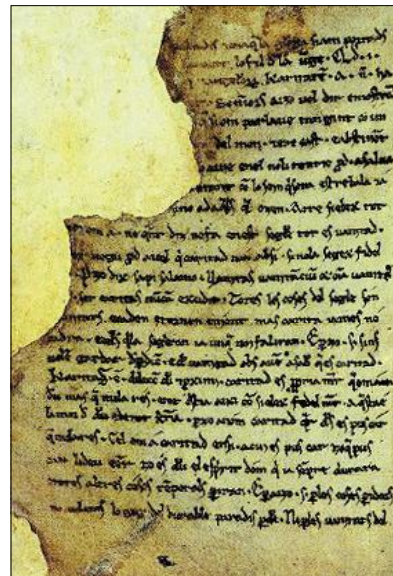
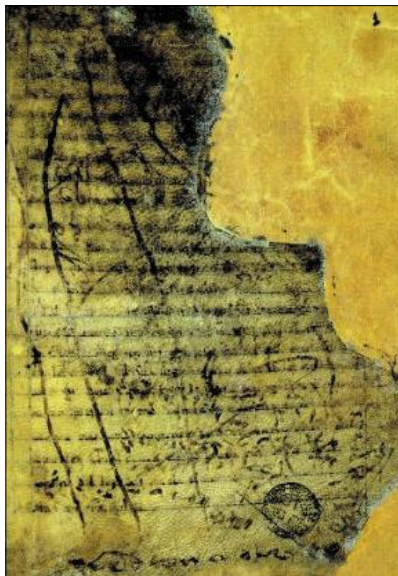
SEAS

Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc (SEAS)

www.santjust.org/seas

La història dels orígens de la nostra llengua, el català, com totes les llengües romàniques, data de finals del segle VII començament del VIII. Són llengües formades per l'evolució del llatí, però no pas del llatí culte sinó del llatí “vulgar”, que és el que parlava la gent del poble i que era força diferent al llatí escrit. Així doncs, el llatí oral és l'element constituït essencial del català, la base de la llengua anomenada “estrat”, que formarà i donarà fisonomia al nou romanç. Una llengua que, com totes les altres, tindrà una llarga fase només parlada i que anirà fent el pas cap a la llengua escrita per mitjà d'una evolució gradual i insensible protagonitzada pels mateixos parlants. No serà fins a partir del s. IX que apareixeran els primers indicis escrits en documents quotidians, redactats en llatí, on es troben infiltrats mots de la llengua que s'està engendrant. A poc a poc la gent anirà prenent consciència d'aquesta separació entre el llatí i el nou romanç, que vindrà avalada, sobretot, per la decisió del Con-

cili de Tours de l'any 813 de fer la predicació, és a dir, els sermons –la part de la litúrgia que exhortava i incitava la població-, en *rusticam romanam linguam*. Un acord, doncs, a favor de la llengua utilitzada pel poble. I és així que, a partir del s. XI, ja no seran mots sinó frases i expressions les que sovintegen en els documents de l'època i alhora començaran a aparèixer documents feudals escrits íntegrament en català com el *Jurament de Radulf Oriol*, escrit entre 1028 i 1047, els *Greuges de Guitard Isarn*, senyor de Caboet, entre 1080 i 1095, i el *Jurament de Pau i Treva* del comte Pere Ramon de Pallars Jussà al bisbe Ot d'Urgell del 1098. I situats ja al s. XII localitzem els que es consideren els primers textos catalans d'una certa entitat: el *Liber Iudiciorum* o *Llibre Jutge*, una compilació de lleis visigodes traduïda del llatí que data de la primera meitat d'aquell segle i que es conserva a l'Arxiu Capitular a la Seu d'Urgell, i principalment el text de les *Homilies d'Organyà*, redactat directament en català.

Reproducció reduïda de la primera pàgina de les Homilies (davant i revers: 1r i 1v)

Les *Homilies d'Organyà* conservades són un fragment de sermonari, destinat a la predicació de l'Evangelí, que fou descobert a la rectoria d'Organyà el 1905. Es tracta de l'adaptació catalana d'unes homilies d'origen provençal i es considera un dels documents literaris més antics escrits en llengua catalana. Segons els experts, aquests sermons van ser redactats per tal que els canonges de la col·legiata

de Santa Maria d'Organyà els prediquessin durant el temps de Quaresma. Són sermons breus de to culte, adreçats als preveres que, amb els seus recursos oratoris, els servien de base per a fer l'exhortació. Les *Homilies* s'inspiren en les canòniques augustinianes, que van donar un impuls a la pastoral popular, dins el corrent de la reforma gregoriana dels segles XI i XII.

Característiques

El manuscrit que es conserva conté un total de sis sermons complets, més dos d'incomplets, amb comentaris de diversos evangelis i epístoles, redactats amb un estil planer i directe, cap a la fi del segle XII o el principi del XIII. Es tracta d'un petit quadern de 8 fulls de pergami gruixut i ordinari (175x120/125 mm), escrits per totes dues bandes, i que conté, sense cap títol i de forma fragmentària, el text dels sermons corresponents al període quaresmal. Cada foli consta de vint-i-tres ratlles amb les grafies que sobresurten la línia i s'inclinen cap a l'esquerra. Les grafies estan incrustades fortament per un punxó i cada ratlla té una mitjana de cinquanta a cinquanta-cinc caràcters.

La lletra del manuscrit és feta d'una sola mà, probablement d'un copista d'Organyà, amb trets d'escriptura molt personals. El tipus de lletra és el propi de l'època de transició a l'art gòtic i s'anomena "escriptura postcarolíngia amb influència pregòtica", un tipus d'escriptura singular, amb notables arcaïsmes respecte d'altres textos coetanis. Pel que fa a la llengua, les *Homilies* ofereixen alguns trets gràfics, fonètics i morfosintàctics que, tot i que poden ser tinguts per arcaïsmes, sembla que més aviat revelen veritables occitanismes, una dada que no estranya si es té en compte que els sermons parteixen d'homilies provençals. Certes particularitats del llenguatge fan pensar als erudits que aquest manuscrit és del temps del rei Pere I el Catòlic (1196-1213).

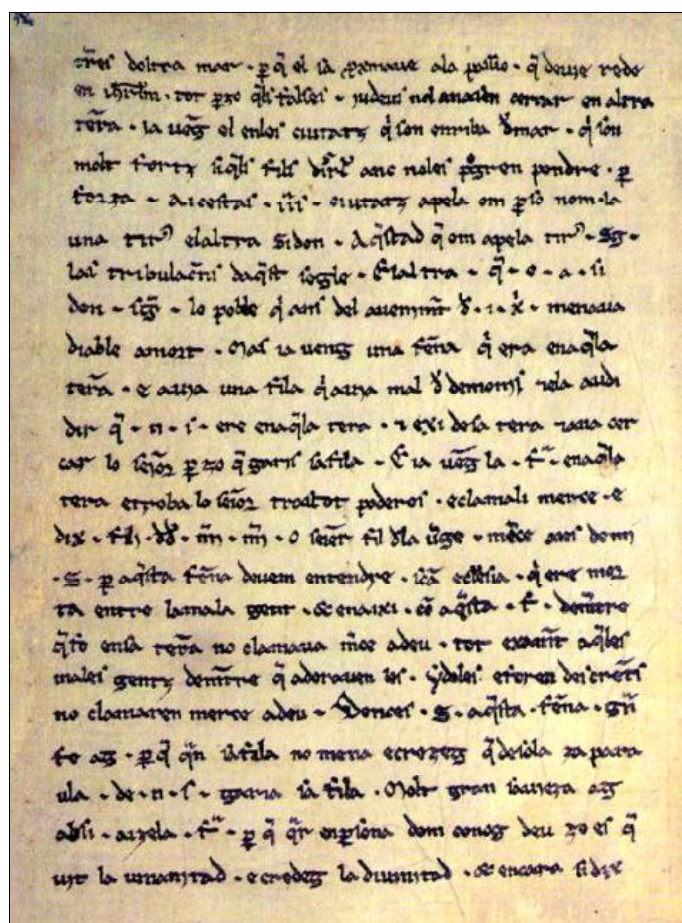
El manuscrit original es troba a la Biblioteca de Catalunya des de l'any 1913, mentre que a Organyà se n'exposa una reproducció.

Història

Aquest quadern fou descobert el mes de setembre de l'any 1905, a la rectoria de l'església de Santa Maria d'Organyà, per l'erudit Joaquim Miret i Sans, historiador i jurista, mentre regirava els pergamins de l'arxiu de l'extingida col·legiata, fundada pels senyors de Caboet al segle X o principis del IX. La intenció de Joaquim Miret era de fer un estudi sobre la història del comtat del Pallars, conjuntament amb Francesc Carreras Candi, i per aquest motiu demanà una autorització al bisbat d'Urgell a fi que els rectors de la zona li facilitessin la visita al seu fons històric. Tanmateix, conscient de la importància de la descoberta, ràpidament el transcriví i el publicà, i

més tard va fer les gestions perquè el manuscrit fos adquirit per la Junta de Museus de Barcelona.

En un primer moment, la Junta Municipal de Museus i Belles Arts de l'Ajuntament de Barcelona va adquirir el manuscrit, al febrer de l'any 1907, per vuitanta-cinc pessetes. D'allà va passar al Museu del Parc de la Ciutadella i, més endavant, l'any 1913, un cop creat l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya va oferir al Museu del Parc una permuta que comprenia un conjunt d'objectes personals de Jacint Verdaguer a canvi de les *Homilies* d'Organyà. Va ser així com el còdex va ingressar al registre de manuscrits, amb el número 289, per tal d'incrementar el fons de la Secció de Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya. Quan al 1914 la Biblio-

Text del foli 7V de les *Homilies* d'Organyà.

teca va obrir portes, es va fer una exposició amb els tresors bibliogràfics a la Sala Blava, on òbviament es van exposar les *Homilies*. Tenint en compte el seu periple i la seva antiguitat, l'estat de conservació actual és força bo. I es pot dir, que és el top ten del patrimoni bibliogràfic català de la Biblioteca.

Edició crítica d'Amadeu J. Soberanas i Andreu Rossinyol

terres doltra mar. per qe el sa proxmaue ala passió. qe deuje rede en iherusalem. tot perzo qels falses. judeus nol anasen cercar en altra terra. Ja ueng el enles ciutatz qi son enriba demar. qi son molt fortz siqels fils disrel anc noles pogren pendre. per forza. Aicestas .liias. ciutatz apela om perso nom. la una tirus elaltra Sidon. Aqestad qe om apela tirus. Sg. las tribulacions daquest segle. Elaltra. qe.o. a. si don. significa. lo poble qi ans del auenjment de. i xrist. menaua diable amort. Mas ia ueng una femna qi era enaqela terra. e auja una fila qi auja mal de demonjs tela audi dir qe. n. s. ere enaqela tera. ⁊ exi desa tera rana cer car lo sejnor per zo qe garis safila. E ia ueng la. femna. enaqela tera etroba lo sejnor trastot poderos. eclamali merce. e dix. filj. dauid. mjsere. mej. O seiner fil dela uerge. merce aies demj S. per aquesta femna deuem entendre. sancta ecclesia. qi ere morta entre lamala gent. & enaixi. com aquesta. f. dementre qefo ensa terra no clamaua merce adeu. Tot exament aqeles males gentz dementre qe adorauen les. Ydoles. eforen descreents no clamaren merce adeu. Donces. S. aquesta. femna. gran fe ag. per qe qan safila no mena ecrezeg qe desola za para ula. de. n. s. garia sa fila. Molt gran saujeza ag absi. aizela femna. per qe qar enpersona dom conog deu zo es qe ujt la umanjtad. e credeg la diujntad. & encara si dix

terres d'oltra mar. Per qué él s'aproximava a la passió que devie rede[bre] en Jherusalem -tot per zo qe•ls falses judeus no l'anasen cercar en altra terra- ja veng él en les ciutatz qi són en riba de mar, qi són molt fortz, sí qe•ls fils d'Israel anc no les pogren pendre per forza. Aicestas .II.as ciutatz apela om per so•nom la una Tirus e l'altra Sidon. Aqesta qe om apela Tirus s[i]g[nifica] las tribulacions d'aquest segle; e l'altra, qe o[m] a[pela] Sidon, significa lo poble qi ans de l'aveniment de J[hesu] Christ menava Diable a mort.

Mas ja veng una femna qi era en aqela terra, e avia una fila qi avia mal de demonis, e ela audí dir qe N[ostre] S[éiner] ere en aqela tera, e exí de sa tera e anà cercar lo Sejnor per zo qe garís sa fila. E ja veng la femna en aqela tera e trobà lo Sejnor trastot poderós, e clamà-li mercé e dix: Fili David, miserere mei. - O Séiner, fil de la Verge, mercé ajes de mi! S[einors], per aquesta femna devem entendre Sancta Eclésia, qi ere morta entre la mala gent; et enaixí com aquesta f[emna], dementre qe fo en sa terra, no clamava mercé a Déu, tot exament aqeles males gentz, dementre qe adoraven les ýdoles e foren descreents, no clamaren mercé a Déu. Donces, s[einors], aquesta femna gran fe ag, per qué qan sa fila no menà crezeg qe de sola za paraula de N[ostre] S[einor] garia sa fila; molt gran savieza ag ab si aizela femna, per qué qar en persona d'om conog Déu, zo és, qe vit la umanitat e credeg la divinitat. Et encara sí dix

Versió adaptada al català modern de Jordi Bruguera

Per les terres d'ultramar. Perquè ell s'aproximava a la Passió que havia de retre a Jerusalem —tot per tal que els falsos jueus no l'anessin a cercar en altra terra—, ja vingué ell a les ciutats que són a la riba de mar, que són molt fortes, talment que els fills d'Israel mai no les pogueren prendre per força. Aquestes dues ciutats les anomena hom pel seu nom, l'una Tirus i l'altra Sidon. Aquesta ciutat que hom anomena Tirus significa les tribulacions d'aquest segle; i l'altra, que hom anomena Sidon, significa el poble que abans de l'adveniment de Jesucrist el Diable menava a mort.

Però vingué una dona que era en aquella terra, i tenia una filla que tenia mal de dimonis, i ella sentí a dir que Nostre Senyor era en aquella terra, i sortí de la seva terra i anà a cercar el Senyor perquè guarís la seva filla. I vingué la dona en aquella terra i trobà el Senyor totpoderós i li clamà mercè i digué: Fili David, miserere mei. —Oh Senyor, fill de la Verge, tingues mercè de mi! Senyors, per aquesta dona hem d'entendre la Santa Església, que era morta entre la

mala gent; i així com aquesta dona, mentre fou a la seva terra, no clamava mercè a Déu, ben igualment aquelles males gents, mentre adoraven els ídols i foren descreients, no clamaren mercè a Déu. Doncs, senyors, aquesta dona tingué gran fe; per això, quan anomenà la seva filla i cregué que només de la paraula de Nostre Senyor es guariria la seva filla, tingué molt gran saviesa amb si, aquella dona, perquè en persona d'home conegué Déu, això és, que veié la humanitat i cregué en la divinitat.

I encara digué

Referències bibliogràfiques

* AMADEU-J SOBERANAS I ANDREU ROSSINYOL, *Les Homilies d'Organyà*, ed. Barcino, Barcelona 2001.

* JOSEP MORAN I JOAN ANTON RABELLA, «Homilies d'Organyà i de Tortosa». A: *Primers textos de la llengua catalana*. Barcelona: Proa, 2001.

* AADD, Revista *Les faldades de lo Banyut*, núm. 2. Estiu de 2004.

Romi Porredon Capdevila
SEAS, Febrer de 2020

Les excursions

L'itinerari llarg consisteix en pujar directament a la muntanya de Santa Fe (1.205) des d'Organyà (566) baixant després pel sector nord, mitjançant un camí força dreturer, fins a la vall de Cabó per resseguir alguns dels seus dòlmens. Són 11 km amb un desnivell de 639 metres.

La curta consisteix en un recorregut de 8 km pels dòlmens de la vall de Cabó, amb un desnivell de 208 metres.

Ambdós itineraris tenen un primer tram entre conreus herbacis de regadiu. Pujant a Santa Fe hi ha una bona pinada de pinassa, que a la zona superior passa a ser carrascar. A la zona baixa, a la vall de Cabó, hi ha conreus herbacis de secà, joncedes i prats calcícoles, i terrers calcaris.

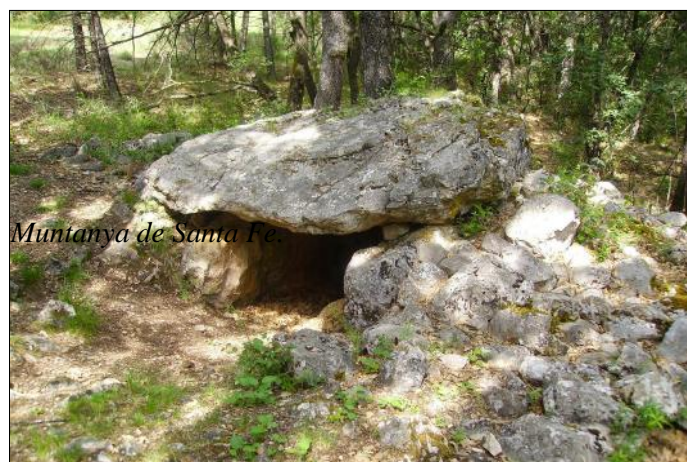
Pel que fa al terreny el materials són del Cretaci (Mesozoic), dominant les calcàries amb orbitolines i rudistes a la zona planera baixa, mentre que a la zona alta passen a ser calcàries amb margues grises.

A la imatge està senyalitzat en vermell l'itinerari llarg que assoleix Santa Fe, i el traçat coincideix amb la curta des d'Organyà fins a la vall de Cabó, sense la pujada a Santa Fe.

Muntanya de Santa Fe.

Dolmen de la Colomera